

MONOGRAFIO PRI LA GOTHA-LETERO DE L.L. ZAMENHOF

LA ENIGMA ODISEADO DE ZAMENHOF A LETERO

Feliĉa estas la lingvo, kiu havas
tiom da bravegaj amantoj
de siaj antikvaj relikvoj
(Ludovikito)

I P r e z e n t a d o

1. Enkonduko

1.1. Aŭkcio en Kanado

La 15an de decembro 1909 duonjarcento pasis la okulojn de Dro L. L. Zamenhof. Unu jarcenton poste, en 2009, la internacia esperanta komunumo solene rememorigis la 150an datrevenon de la zamenhova forpaso.

En la sama jaro 2009 zamenhova letero sendita en 1909 el Varsovio al Gotha (Germanio) revenis en la lumon, revenis al Eŭropo kaj nun denove iom pli forte kunligas tiujn du mirindajn jarojn.

Vendredon la 30an de oktobro 2009, okaze de aŭkcio en Kanado ĝis tiam nekonata kaj neniam presita zamenhova letero kun koverto estis aĉetita de esperantisto kontraŭ 370,00 usonaj dolaroj kaj sekve sendita returnen al Eŭropo la 3an de novembro 2009.

1.2. Surpriza spikumaĵo

Per “spikumaĵoj” Ludovikito (Ito Kanzi) difinis novajn pecojn de Zamenhof kiuj lin atingis post la finpreparo de la plena originalaro (PVZ) kaj por kiuj li aranĝis je la fino de la aŭtuna volumo (1991), t.e. post la 1917-aĵoj, specialan angulon.

Surbaze de la ĝisnunaj rezultatoj de plejble profunda esplorado, ni konstatas ke “*La Gotha-letero*” estas presita en neniu el la konataj kolektoj de zamenhofaj korespondaĵoj.

Ĝi do nek troviĝas en la “Originala Verkaro” de Dietterle (1929), nek en la “Leteroj de L.-L. Zamenhof” de Waringhien (1948), nek en la “Aŭtografoj de D-ro L.L. Zamenhof” de Ribot (1965), nek en la kolekto “Zamenhof; leteroj” de Holzhaus (1975).

Ĉefe ankaŭ “...ne en la plej kompleta kolekto de leteroj de Z. (...), en la tri volumoj de ‘Originalaro’, kiujn redaktis kaj eldonis Ludovikito (Kioto 1989-1991)” (el perreta respondo de Ulrich Lins en la 3a de novembro 2009).

Sur paĝo 2273 Ludovikito en 1991 aldonis nur unu novan pecon, nome leteron al generalo Hippolyte Sébert, kun la sama dato kiel “*La Gotha-letero*”: 27/V 09 .

Ne troveblas spuro de “*La Gotha-letero*” en la volumo “Aŭtografoj de Ludoviko” el la jaro 1989, ankaŭ ne en la volumoj “Spikumajoj” I, II kaj III, respektive el 1994, 1995 kaj 2004.

Ankaŭ menciindas, ke, laŭ PVZ, doktoro Zamenhof en 1909 perpoŝte forsendis entute 112 mesaĝojn, el kiuj 50 certe estis leteroj kaj 58 certe poŝtkartoj.

“*La Gotha-letero*” do aldonas unu pecon al la 50 jam certe registritaj leteroj.

2. Priskribo

2.1. La nuna stato

Kvankam ili jam ekzistas pli ol unu jarcenton, ambaŭ la letero kaj la koverto estas en tre bona stato. Estas vere, ke dorsflanke la koverto estis parte ŝirmalfermata, verŝajne senpacience per fingro aŭ eble mallerte per letertranĉilo aŭ alia objekto. Tamen la koverto estas tute kompleta.

2.2. La koverto

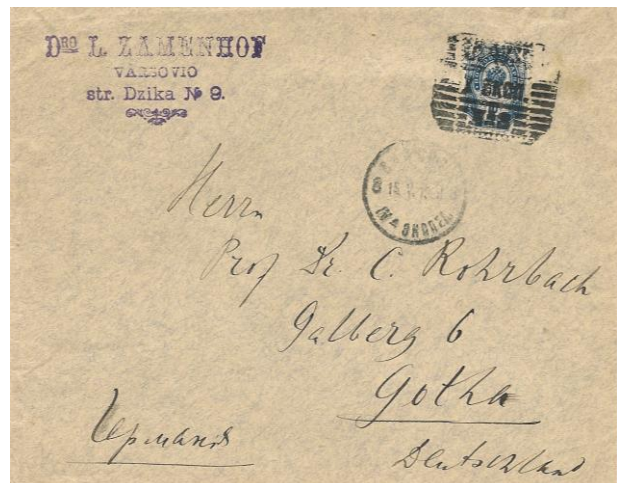
2.2.1. Me z u r o j: 125x155 mm.

2.2.2. K o l o r o (j):

El iom da distanco ĝi aspektas grizeca. Tamen, la fono estas flaveca kaj kovrita de densa svarmado de mallongaj bluaj “fibretoj”. Sperta bindisto certigis, ke la kolora aspekto estas la rezulto de miksado de du diversaj paperkaĉoj kaj laŭ li kutime estas uzata por tiu tekniko la franca termino “mi-teintes”. La kontraŭ la lumo ŝirmataj enaj partoj de la koverto ankoraŭ hodiaŭ montras pli helan koloran nuancon.

2.2.3. P a r t o j:

Supre, maldekstre, okulfrapas la violeckolora stampita adreso de la sendinto: *Dro L. Zamenhof / Varsovio / str. Dzika N°9*. Sube ĝi estas plivivigita per eleganta, arabeska ornamaĵo.

Supre, dekstre, la koverto estas afrankita per blua, surgluita 10-kopeka rusa poŝtmarko, oficiale emisiita inter la jaroj 1889 kaj 1904, sendube ankoraŭ valida en 1909.

Por servi la filatelistojn: en la katalogo de Yvert kaj Tellier “Classiques du Monde 1840-1940” el 2005 ĝi ricevis la numeron 44. Dentumo: 15x15, formato: 17 x 24 mm. Poŝtoficist(in)o malvalidigis ĝin per “grasa” stampo ortangula, kiu bedaŭrinde malhelpas elkriptigi la cirilajn literojn.

Sub la poŝtmarko troviĝas ronda, nigra stampo kun, meze-horizontale, la oficiala, rusa dato laŭ la Juliana Kalendaro (*vidu ankaŭ: 2.4.*): 15 V [1909].

Maldekstre de la stampo: *Herrn*

Dekstre sub la stampo: *Prof Dr. C. Rohrbach/ Galberg 6/ Gotha/ Deutschland*

Sube-maldekstre: *Германия* (Germanio ruse, cirile).

2.3. La leterpapero

2.3.1. K o l o r o :

Helflaveca-sablokolora, fakule difinata kiel “chameau” (= la koloro de kamelofelo).

2.3.2. M e z u r o j:

De la folio= 208 x 266mm

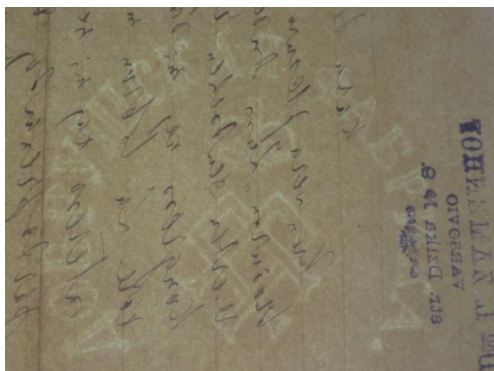
De la surskribita paĝo = 208 x 133mm

2.3.3. A s p e k t o:

Liniita, dufoje faldita folio, unue vertikalen por skribi la leteron, sekve horizontalen por meti ĝin en la koverton. La teksto troviĝas sur la unua paĝo, kies vertikala faldo troviĝas maldekstre.

2.3.4. K a ŝ i t a ĵ o j:

La leterpapero enhavas du filigranojn.

Unu montras nur la plej supran parton de la rusa (cara) blazono, pro la tratranĉo de pli granda folio. Videblas la granda krono tute supre, ligita per rubandoj al du malpli

grandaj kronoj sur la du kapoj de la imperia aglo kaj krome la supraj partoj de la du flugiloj.

La alia filigrano montras ne komplete fermitan ovalon, formita per du vortoj en la rusa lingvo (en cirila alfabeto):

ДОБРУШКАЯ ФАБРИКА
DOB RUŠKAJA FABRIKA

Sub tiu teksto, kiu esperante signifas “DOBRUŜA FABRIKO”, en la mezo de la ovalo, troviĝas kronita monogramo, kunmetita per du egalaj, stiligitaj, cirilaj majuskloj “D” en krucforma kombino, harmonie kovrantaj sin parte en la mezo.

DR. L. ZAMENHOF
VARSOVIO
str. Dzika № 9.

27/1/09

Kara Zamenhof!

Kun vera plezuro mi ricevis la
kardon "L'Esp. Antenne" en la
Viertel Deutschen Esperantisten-
kongressoj kaj mi dankas vin tre
vobe. La laboro mi legis kun
intereso, kaj mi ne dubas, ke ĉiuj
partoprenantoj de la kongreso
aprobos al tiu laboro dankon.

La aranĝado de la kongreso
certe kaŭzis al tiu multe
da laboroj, sed mi esperas, ke
la certaj rezultatoj certe
vin kontentigos.

Vre Zamenhof

2.4. La letero

2.4.1. Transskribo:

D^{ro} L. ZAMENHOF 27/V 09
VARSOVIO
str. Dzika № 9.

Kara Sinjoro!

Kun vera plezuro mi ricevis la broŝuron "Zum Andenken an den Vierten Deutschen Esperantisten-Kongress kaj mi dankas Vin tre kore. La libron mi legis kun intereso, kaj mi ne dubas, ke ĉiuj partoprenantoj de la kongreso esprimis al vi sinceran dankon. La aranĝado de la kongreso certe kaŭzis al Vi multe da laboroj, sed mi esperas ke la akiritaj rezultatoj certe Vin kontentigas.

Via

L. Zamenhof

2.4.2. Pri la diferenco inter la du datoj:

Super la teksto troviĝas la dato 27/V 09, sed sur la koverto estas signife pli frua dato: 15 V [1909].

Laŭ A. Ribot, antaŭ la unua de marto 1900 la diferenco inter la Juliana Kalendaro (uzata en la rusa imperio) kaj la Gregoria Kalendaro (uzata en la cetera mondo) estis ekzakte 12 tagoj. Post la unua de marto 1900 la diferenco iĝis 13 tagoj. Efektive, la Juliana aldonis 366an tagon al ĉiuj centaj jaroj: 1600, 1700, 1800, 1900 ktp, dum la

Gregoria rifuzis tiun tagon al tiuj samaj jaroj, kiam la lasta tricifera nombro ne estis dividebla per kvar. Laŭ la Gregoria do 1600 estis superjaro, sed 1900 estis tute ordinara jaro el 365 tagoj, anstataŭ 366 laŭ la Juliana. Ni rajtas do konkludi, ke Zamenhof verkis *“La Gotha-leteron”* la 14an de majo 1909 (laŭ la Juliana Kalendaro) kaj la koverta estis stampita en la poŝtoŭicejo la 15an de majo (laŭ la Juliana Kalendaro), fakte la 28an de majo 1909 (laŭ la Gregoria Kalendaro), do ekzakte unu tagon post kiam Zamenhof verkis ĝin.

3. Enhavo

3.1. Dankletero

Sendube ĝi estas dankletero de Zamenhof al Dro Carl Rohrbach, kiu estis sendinta al Varsovio la germanlingvan broŝuron (kongreslibron) *“Zum Andenken an den Vierten Deutschen Esperantisten-Kongress in Gotha vom 20. bis 23. Mai 1909”* pri la kvara germana kongreso, kiu okazis de la 20a ĝis 23a de majo 1909 en la orientgermana urbo Gotha.

3.2. La adresito

3.2.1. Rohrbach, la talenta kaj respektata gotha-ano

Carl (Ernst, Martin, Gustav) Rohrbach naskiĝis la 3an de marto 1861 en Gotha kaj tie li mortis la 1an de septembro 1932.

Li estis i.a. pedagogo, estro de gimnazio, profesoro, doktoro-filologo, amator-astronomo kaj inventisto.

Post la morto de lia patro, Carl translogigis sian familion al la de la patro aĉetita kaj enloĝebligita bieno apud Galberg (Galbergweg 6). Tie en 1905 Carl konstruigis privatan astronomian observatorion, la ĝis hodiaŭ ege fama *“Rohrbachturm”*.

Rohrbach dum la kongreso en 1909

Jam en 1893 li estis kreinta altkvalitan logaritmotabelon, en 1894 astronomian maparon, en 1896 ĉielglobon kaj en 1905 li estis desegninta la du astronomiajn mapojn en la fama manatlaso de Stieler. Krom sciencisto li ankaŭ estis lerta inĝeniero-inventisto. Lia plej grava invento sendube estis la unua pivotigebla kuplo de la mondo, kiun li konstruigis en sia privata observatorio, kunlaborante kun la mondfama Carl Zeiss-Stiftung el Jena.

3.2.2. Rohrbach, la laborema kaj fervora esperantisto

Ni ne scias kiam precize Carl Rohrbach fondis en Gotha lokan grupon (“Die Ortsgruppe Gotha”), kiu kunvenis ĉiujn duan, trian kaj kvaran jaŭdon de la monato en la supra ĉambro de la t.n. “Ratskeller”, kie ankaŭ ekster-gothaj esperantistoj estis bonvenaj.

Rohrbach estis la prezidanto de tiu grupo kaj li evidente ankaŭ gvidis la organizadon de la kvara germana kongreso, pri kiu li kompilis broŝuron, fakte veran kongreslibron, la unuan en la historio de la germanaj kongresoj kaj la kaŭzo kaj ŝajne la ĉefa temo de “*La Gotha-letero*”.

“En la duka ekspozicia halo havis lokon esperantista ekspozicio. Estis granda honoro por la Esperantistoj, ke ili ricevis la dukan halon. Nova granda sukceso!”. raportis kongresan(in)o, kiu subskribis la sufiĉe longan kaj detalan raporton en “*La Bela Mondo*” (1909) per la nura inicialo “H”.

La partoprenintoj de la kongreso. Dro Rohrbach staras dekstre de la virino kun la blanka robo

La duko Carl Eduard von Sachsen-Coburg und Gotha efektive estis la alta protektanto de la kongreso. Okaze de la solena komenco de la kunvenoj salutis la kongreson en la nomo de la duko sinjoro Kammerherr von Haseler kaj sekve la duka ministro von Richter. Sendube granda honoro por Rohrbach!

Laŭ la sama raporto la ĉeestantoj preparolis antaŭ ĉio la fondon kaj organizadon de nova germana asocio. Fine estis elektataj Dro Kandt kiel “Prezidanto por la laboro”(!), Dro Eduard Mybs kiel prezidanto kaj Dro Albin Möbusz kiel vicprezidanto de la nova “Germana Esperanto-Asocio”. Pro tio la 4a kongreso sendube estas epokfaraĵo en la historio de la germana movado kaj de GEA.

Eminentuloj el la historio de la germana movado ĉeestis kaj kunlaboris, kiel Dro

Adolf Schmidt, universitata profesoro en Berlin kaj direktoro de la instituto pri termagnetismo en Potsdam. Li estis germana geofizikisto, esperantisto kaj pacifisto, li propagandis Esperanton, precipe inter sciencistoj, per paroladoj, artikoloj kaj kursoj. Menciindas ankaŭ, ke li publikigis diversajn geofizikajn fakverkojn en Esperanto kaj krome informis germanlingve pri la Internacia Lingvo.

Kiel kunlaboranto de Rohrbach Dro Adolf Schmidt ankaŭ kontribuis al la kongreslibro de Gotha per diversaj tekstoj, i.a. satira teksto pri Ido.

La eminenta poetino Marie Hänkel kontribuis al la kongreslibro per dulingva teksto “Dr. Esperanto” kaj per la poemo “Saluto”. Multaj aliaj personoj, ankaŭ ne-esperantistoj, verkis artikolojn, kompreneble ankaŭ Carl Rohrbach mem.

Ankaŭ kiel esperantisto Rohrbach estis laborema viro. Li verkis (aŭ verkigis) dulingvan turistan broŝureton pri Gotha: “Bilder aus Gotha- Bildaro de Gotha”, organizis la 29an de marto 1911 tutvesperan “Propaganda-Abend” en “Hotel zum Schützen”. Lia teksto “*Al Dr. Zamenhof*”, deklamata de samideanino, estis nur unu el la diversaj programeroj. Grupanoj kaj gastoj prelegis, deklamis, kantis kaj teatris. Adolf Schmidt denove ĉeestis kaj germanlingve prelegis pri “La vivanta lingvo Esperanto” (“Die lebende Sprache Esperanto”).

II K o m e n t a d o

1. Relativaj graveco kaj valoro de la letero

Sendube “*La Gotha-letero*” estas pli ol nur dankletero. Ĝi certe tute ne apartenas al tiuj leteroj pri kiuj Dietterle fiete diris: “Laborante rapidege, Zamenhof(...) nur sur leteroj kaj kartoj de bagatela enhavo kelkfoje ne aldonis la daton.” (“Originala verkaro” p.473.)

Al tiuj historie kaj movade ege gravaj zamenhofaj leteroj kiuj profunde markis la historion de Esperanto kaj kiuj forte akcentis “la tragedion de lia vivo”, kiel Waringhien nomis la multnombrajn konfliktojn kaj aliajn problemojn kun francaj kaj alilandaj “eminentuloj” kiujn Zamenhof devis alfronti, la letero al Rohrbach certe ankaŭ ne apartenas.

Tamen, ĝi estas enhance nek bagatela, nek anekdota, kvankam la frazumado estas sufiĉe tradicia kaj stereotipa. Ĝi aspektas zorge skribita, almenaŭ kompare al multegaj aliaj zamenhofaj leteroj. Malgraŭ la tipa “kuracista” manskribo, tute ne malfacilas legi ĝin.

Ne certas, ĉu Rohrbach interparolis kun Zamenhof en 1908, dum la kvara Universala Kongreso en Dresden, sed certas ke li partoprenis kaj en la U.K. de Dresden kaj en tiu de Antwerpen (1911?).

Kion Ludoviko okaze de lia kongresa parolado diris pri la movado en Germanio tamen klare montras, ke li tre korekte prijuĝis la tiaman situacion en Germanio kaj konsciis, ke la renaskiĝonta germana movado bezonos plejeble multajn subtenon kaj instigon al persisto kaj daŭrigo:

“Ni, speciale esperantistoj, havis ankaŭ en Germanujo niajn unuajn plej gravajn batalantojn, Einstein kaj Trompeter. Estas vero, ke poste en la daŭro de tre longa tempo nia ideo en ĉi tiu lando ŝajnis tute mortinta; sed en la lastaj jaroj ĝi tie ĉi denove vigle reviviĝis, kaj ni havas plenan esperon, ke post nia nuna kongreso, kiam la germanoj ekkonos nin pli proksime kaj konvinkiĝos per siaj propraj okuloj kaj oreloj, ke ni ne estas iaj teoriaj fantaziuloj, nia afero ĉi tie ekfloros ne malpli potence, ol en aliaj grandaj landoj, kaj en la komuna ĉiuhoma afero Germanujo baldaŭ okupos unu el la plej honoraj lokoj.”

Do, per “*La Gotha-letero*” Zamenhof ne nur esprimis sian dankon pro la sendo de la broŝuro, sed ankaŭ pro la informoj en la kongreslibro, kiun li “legis kun intereso”. Kiel li jam kutimis fari frutempe, kiam li konstante gvidis la unuajn paŝojn kaj klopodojn de la pioniroj, li kuraĝigis Carl Rohrbach gratulante lin pro liaj “laboroj (...) kaj la akiritaj rezultatoj (...)”

La letero kompletigetis la historion de la germana movado, kaj samtempe pliriĉigetis la historion de la internacia Esperanto-movado, kiel retrovinta puzlero kompletigas la puzlon kaj kiel mozaikero pliriĉigas la ĝeneralan aspekton de mozaiko.

Kiel preskaŭ ĉiuj ludovikaj leteroj, ĝi estas kaj restos unika kaj neanstataŭebla dokumento zamenhofs, ĝis antaŭ nelonge tute ne konata, hazarde kaj bonŝance de forgeso, detruo aŭ malapero savita, kaj fine pere de ĉi tiu senpretenda monografio al la tutmonda esperantistaro redonita.

2. Rimarkoj

2.1. Pri la zamenhofs adreso en Varsovio

La stampita adreso el la Gotha-letero

La presita adreso (Dietterle, p.603)

En la Antaŭparolo de lia leterkolekto Waringhien sciigas, ke ĝis la 12a de aprilo 1904 la leteroj montras stampitan adreson: *Dr. L. Zamenhof/ Warszawa/ ul. Dzika No9* (en la pola).

Ekde la 13a de aprilo 1904 la adreso estis presita; *D-ro L. Zamenhof/ Varsovio/ str.Dzika n-ro 9* (en Esperanto). Li ne menciis, verŝajne ne sciis, ke Zamenhof ankaŭ uzis propran stampilon post la 13a de aprilo 1904.

Kaj sur la koverto kaj sur la letero al Rohrbach la esperantlingva adreso estas klare ne presita sed stampita per la sama (ŝajne jam iome uzdifektita) stampilo.

Tute ne estas kredinde, ke *“La Gotha-letero”* estas la nura letero de post la 13a de aprilo kiu havas stampitan anstataŭ presitan adreson.

Ĉu eble Zamenhof nur por leteroj al tiamaj francaj eminentuloj (la kolekto de Waringhien konsistas nur el tiaj leteroj de la jaroj 1901-1914!) uzis la leterpaperon kun presita adreso, kiel li ekzemple nur por leteroj al rusaj aŭ ruseparolantaj adresitoj uzis la ĝentilan formulon *“Via aldonita Zamenhof”* anstataŭ la multe pli oftan *“Via sindona Zamenhof”* aŭ la plej oftan kaj stereotipan *“Via L. Zamenhof”*? Fakte, ne vere kredinde!

2.2. Pri la “ĝentila formulo”

En la sub 2.1. menciata Antaŭparolo Waringhien informas, ke li en la reproduktitaj leteroj *“forigis la ĝentilan formulon “Via L. L. Zamenhof per kiu finiĝas ĉiuj leteroj”*. Ĉu li celas nur la “francajn” leterojn? Ni konstatas, ke ne nur en la letero al Rohrbach, sed ankaŭ sur la de Ribot reproduktitaj poŝtkartoj (1894-1901) al la franca eminentulo René Lemaire, la formulo ne estas *“Via L.L. Zamenhof”*, sed *“Via L. Zamenhof”*!

3. Konsideroj

3.1. Pri la enigmo odiseado de la letero

La lasta restadejo antaŭ la definitiva(?) returno de *“La Gotha-letero”* al la Malnova Mondo do estis la kanada urbo Victoria BC en la provinco British Columbia.

Tre verŝajne ĝi ankoraŭ estis en Gotha la unuan de septembro 1932, kiam Carl Rohrbach mortis. Ĉu do eble almenaŭ unu el liaj naŭ infanoj elmigris al la Nova Mondo kaj kunprenis la leteron kiel heredaĵon?

Laŭ kunlaborantino de la gotha’ a asocio URANIA (Kultur- und Bildungsverein Gotha e.V.) post ekzameno de dokumentoj montriĝis ke nek en Usono nek en Kanado troviĝas posteuloj de Carl Rohrbach (respondo per reta letero de la 4a de februaro 2010).

Bedaŭrinde Rohrbach ne sukcesis entuziasmigi la edzinon kaj la naŭ infanojn pri la propraj ŝatokupoj, ĉar tuj post lia morto la vidvino taksigis la heredaĵojn celante vendi plejeble multajn posedaĵojn. Ĉu tio eble estis la komenco de (porprofita) odiseado kiu entute daŭros 67 jarojn?

Sendube neniam kaj neniel eblos rekonstrui la vagadon survoje de Gotha al Victoria BC, sed eble la letero kaj la koverto dum multaj jardekoj tutsimple “vintrodormadis” en iu tirkesto aŭ fortikaĵŝranko.

3.2. Pri la enigma leterpapero kaj pri la manskribo

Ĉiuj de Ribot kaj Dietterle reproduktitaj faksimiloj de zamenhofaj leteroj montras senlinian leterpaperon, tiel ke Zamenhof, kiel multaj aliaj homoj, ne sukcesis skribi tute horizontale. Li kutimis, verŝajne pro oblikva pozicio de la folio sur la skribotablo, skribi de pli alta nivelo maldekstre al malpli alta nivelo dekstren.

La letero al Gotha male montras ŝajne nekutiman skribproceson ĉe Zamenhof: ĝi estas skribita sur liniita leterpapero kaj montras tre regulan, horizontalan skribproceson.

Ekde kiam Zamenhof regule uzis tian paperon, kiu estis “plinobligita” per du kronitaj filigranoj? Kiu liveris ĝin al li, tiu malriĉa kuracisto, kiu bezonis multe da leterpapero por verki minimume 51 leterojn en unu sola jaro? Ĉu eble la patro, kiu havis oficialan funkcion kiel cenzuristo kaj kiu povus kaŝe kaj senpage liveri leterpaperon al tiu filo al kiu preskaŭ ĉiam mankis la financaj rimedoj?

Ĉu eble temis pri oficiala, porregistara (leter)papero, pri kiu ni ĝis nun scias nur, ke ĝi estis fabrikita kaj liverita de paperfabriko en la belorusa urbo Dobruŝ, kiu en la socialista epoko estos honorigita per la nomo “Geroj Truda” (=Heroo de laboro)? Ĉu tiu “fabrika” jam antaŭ 1909 estis liveranta paperon kun la cara blazono, mendita de la rusa registaro, por esti uzata i.a. en Varsovio, kiu tiam apartenis al la rusa regno? Kaj ĉu ĝi estis tiel fiera, ke ĝi aldonis al la papero ankaŭ la propran, kronitan fabrikan blazonon per kroma filigrano?

Almenaŭ rimarkigindas, ke ankaŭ tiamaj oficialaj poŝtkartoj (tre ofte uzataj de Zamenhof) montras la (ruĝkoloran) caran blazonon en la supra, maldekstra angulo.

Ĉu hazarda koincido aŭ ne?

III Postparolo

La verkoj de A. Privat “Vivo de Zamenhof” kaj “Historio de la lingvo Esperanto” jam dum jardekoj estas tute prave laŭdataj kaj rekomendataj al progresintoj kaj al ĉiuj kiuj volas vere ekkoni la aŭtoron de Esperanto.

Tamen rekomendindas ankoraŭ pli taŭga strategio, nome la legado de la zamenhofaj leteroj kronologie, sendube pli temporaba, sed ankaŭ multe pli senvualiga.

Zamenhof en siaj skribaĵoj montras spontane siajn sincerecon, bonkorecon kaj senliman paciencon korespondante kun granda nombro da esperantistoj, el kiuj kelkaj tamen volis nur senrespekte trudi la propran vidpunkton.

Se ni vere volas bone koni la iniciatinton de la internacia lingvo, liajn principojn, liajn celon, laboron kaj sentadon, krome la historion de la tuta movado, ni nepre studu la leterojn kiuj bonŝance restas je nia dispono.

Jam en la jaro 1948 Gaston Waringhien kun multe da bedaŭro konstatis kaj sciigis, ke “La tre abunda korespondo inter Zamenhof k. Beaufront tute malaperis, verŝajne el militkaŭzoj (...). Ankaŭ de la korespondo kun Boirac mi ne povis trovi spuron. Eĉ el la korespondoj kun Bourlet aŭ Sébert perdiĝis pluraj pecoj”.

En 1965 André Ribot tiel plendis: “Jam maloftiĝis la nombro de liaj skribaĵoj, leteroj, poŝtkartoj, per kiuj li konstante gvidis la unuajn paŝojn de la frutempaj pioniroj”.

Ni kaj vi, kara leganto, do arde esperu, ke multaj ĝis nun ne konataj spikumaĵoj baldaŭ kompletigos kaj pliriĉigos la leteran trezoron de Zamenhof. Ne estas dubinde ke multaj aliaj leteroj kaj poŝtkartoj pacience atendas la obstinajn serĉantojn kaj la bonŝancajn trovontojn. Al ĉiu el ili ni sincere deziru sukceson!

Bert Boon

IV Bibliografio

- Carl Rohrbach u.a.: *“Zum Andenken an den Vierten Deutschen Esperantisten-Kongress in Gotha vom 21. bis 23. Mai 1909”*, Gotha, 1909, 72 paĝoj
- *“La Bela Mondo”*, Ila volumo de la revuo, januaro ĝis julio 1909, paĝoj 183- 186
- Johann Dietterle: *“Originala Verkaro de L.L. Zamenhof”*, F. Hirt, Leipzig, 1927
- *“Zur Erinnerung an Carl Rohrbach”*, Gotha, im September 1932
- *“Enciklopedio de Esperanto”*, Literatura Mondo, Budapest, 1933
- Gaston Waringhien: *“Leteroj de L.-L. Zamenhof”*, S.A.T., 1948
- André Ribot: *“Aŭtografoj de D-ro L.L. Zamenhof”*, Kolekto *“Zamenhof en sia tempo”*, 1965
- Adolf Holzhaus: *“Zamenhof; leteroj”*, Helsinki, Fondumo Esperanto, 1975
- *“Aŭtografoj de Ludoviko”* (Kromkajero 4), Eldonejo Ludovikito, Kioto, 1989
- Ludovikito (Ito Kanzi): *“Destino de ludovika dinastio (Aŭtuno)”*, Originalaro 3, Eldonejo Ludovikito, Kioto, 1991
- Wilfried Theile: *“Die erste drehbare Kuppel der Welt”*, Bauzeitung, 45 Jahrgang, März 1991
- *“Spikumaĵoj I”* (Ludovikologia Dokumentaro XVI), Eldonejo Ludovikito, Kioto, 1994
- *“Spikumaĵoj II”* (Ludovikologia Dokumentaro XVII), Eldonejo Ludovikito, Kioto, 1995
- *“Spikumaĵoj III”* (Ludovikologia Dokumentaro XVIII), Eldonejo Ludovikito, Kioto, 2004

La aŭtoro dankas la jenajn personojn, asociojn kaj institutojn kiuj kunhelpis por realigi la projekton:

Wallace George du Temple (Victoria BC), Petr Chrdle (Dobřichovice), Marc Vanden Bempt (Leuven), Petro De Smedt (Dendermonde), Evariste Bottu (Tienen), Danuta Mikalajewska (Tienen)

Urania Gotha, Tourist Information Gotha, Universitats- und Forschungsbibliothek Erfurt/ Gotha, Altstadtverein Gotha

© Kopirajto pri teksto kaj bildoj ĉe la aŭtoro.

Viajn rimarkojn, korektojn, aldonojn ktp bonvolu sendi al mia adreso: bert.boon@skynet.be